

A multinacionális társaságok németországi innovációs bázisai

A multinacionális vállalatok kutatási-fejlesztési (K+F) ráfordításaik növekvő részét a székhelyországuktól eltérően más országokban, többek között Németországban költik el. A meghatározó arányban német tulajdonban levő társaságok számára is vonzó lehet, ha a felvevő piacok közelében külföldi leányvállalataik szellemi kapacitásait fejlesztik erőteljesebben, bár a német anyavállalat számára meghagyják a termékek és technológiák szabadalomképes eredményeihez szükséges K+F-tevékenységeket.

A KUTATÁSI KAPACITÁSOK NEMZETKÖZIVÉ VÁLÁSA • A K+F-kapacitások telepítéséről több tényezőt mérlegelve döntenek a multinacionális társaságok. E téren a piaci impulzusok a meghatározóak, főleg az, hogy milyen elhelyezkedésűek a „vezető piacok” (lead market). A földrajzi értelemben meghatározott (pl. nyugat-európai) és ezen belül legtöbbször országok szerint elhatárolható „vezető piacok” azzal jellemezhetők, hogy más vevőkörnél korábban hasznosítják az adott innovációs eredmények konkrét megjelenéseit, akár a modellsorozatot (pl. gépjárműcsaládot), akár annak új kialakítású változatait is tekintsük. Ez a vezető szerep megnöveli annak valószínűségét, hogy a bevált fejlesztési eredményeket más országok is átveszik, és a társaság világszerte domináló lehet.

A K+F-kapacitásokat rendszerint a világszerte sikeres termékekhez igazodva telepítik, az egyes helyi célpiacok közelébe, pl. a német járművek tengeren túli eladásainak támogatására. Mérlegelik azt is, hogy a külföldi K+F-intézmények és munkatársaik milyen felkészültségűek. A telepítési döntést motiválhatják a célországban elnyerhető kedvezmények, pl. a K+F állami támogatásai. A multinacionális társaság összeveti egymással a székhelyén, valamint a külföldön végezhető kutatás és fejlesztés sikerkilátásait, valamint hatását a vállalat ún. magkompetenciájára.

AZ ELEMZÉSEK ALAPADATAI • Viszonylag sok hivatalos és félhivatalos statisztikai adat lelhető fel a gazdasági tevékenységekre, továbbá a kutatás, fejlesztés tevékenységeire vonatkozóan, az egyes országok és nemzetgazdasági ágak szerint. Lényegesen kevesebb információ nyerhető a multinacionális társaságok határt átlépő tevékenységeiről. Rendelkezésre állnak a kutatás-

fejlesztés olyan célvizsgálatai, amelyeket a 90-es évek közepétől a multinacionális cégek K+F-ráfordításaira összpontosítanak. (Kiadó: Stiftverband für Deutsche Wissenschaft, Wissenschaftsstatistik).

A következők a multinacionális társaság nemzetiségét a többségi tulajdonos székhelyországa szerint határozzák meg, mégpedig az adózási adatok alapján. Az egyes nemzeti statisztikák a „meghatározó” tulajdonosi részesedés küszöbértékére vonatkozóan eltérő mértékeket alkalmaznak, pl. a Német Szövetségi Bank (Deutsche Bundesbank) a külföldi közvetlen beruházások körében 20%-os küszöbértékkel számol.

Az 1. táblázat a meghatározó arányban német tulajdonban levő vállalatok K+F-ráfordításait mutatja be egyrészt a székhely szerinti Németországban, másrészt külföldön.

1. táblázat

A német tulajdonú vállalatok belföldi és külföldi K+F ráfordításai

	1995	1997	1999
K+F ráfordítások Németországban (Mrd EUR)			
Feldolgozóipar	16,3	17,7	20,2
Vegyipar	4,4	4,7	4,9
Közúti járművek, alkatrészek gyártása	0,0	6,9	9,8
Nemzetgazdaság összesen	17,0	18,9	22,1
K+F ráfordítások külföldön (Mrd EUR)			
Feldolgozóipar	4,9	5,3	7,1
Vegyipar	2,5	2,6	2,7
Közúti járművek, alkatrészek gyártása	–	1,2	2,9
Nemzetgazdaság összesen	5,1	5,7	7,3
Külföldi ráfordítások az összes K+F-ráfordítás %-ában			
Feldolgozóipar	23	23	26
Vegyipar	35	35	35
Közúti járművek, alkatrészek gyártása	–	15	23
Nemzetgazdaság összesen	23	23	25

A táblázat kiemelten tartalmazza a feldolgozóipar és annak két kutatás-igényes ágazata adatait. A vegyipar, a járműgyártás, az elektronikai ipar nemzetközi termelési együttműködései a legkiterjedtebbek. A multinacionális cégeket vizsgálva az 1999. évi létszámarányokra vonatkozóan azt lehet megállapítani, hogy a feldolgozóipar 100 németországi foglalkoztatottjára átlagosan 49 fő jut a német cégek külföldi leányvállalataiban, ugyanakkor az említett K+F-intenzív szakterületeken ez a külföldi foglalkoztatási arány 70 fő volt 100 németországi foglalkoztatottra. A vonatkozási alapot úgy számították, hogy a Németországban működő összes cég foglalkoztatottjainak számából levonták a meghatározó arányban külföldi tulajdonban levő cégek létszámát.

A DIW gazdaságkutató cég számításai szerint 1997-ben 5,7 Mrd EUR, 1999-ben mintegy 7,3 Mrd EUR volt a K+F-ráfordítások összege a német cégek külföldi leányvállalataiban. Ezt a jelentős növekedést nagyobb részben a Daimler és Chrysler autógyárak 1998-ban megvalósult egyesülése magyarázza. A kialakult DaimlerChrysler konszern 2000-ben a világszerte működő telepein összesen 28 000 főt foglalkoztatott és mintegy 7,4 Mrd EUR volt a vállalatcsoport összes K+F-ráfordítása.

A 90-es évek végéig a német multinacionális társaságok K+F-tevékenysége összességében is bővült. Németországon kívül (azaz külföldön) erőteljesebb volt ez a növekedés, mint belföldön, különösen az USA-beli német leányvállalatok K+F-tevékenységének fejlődése volt dinamikus. A megfigyelt német multinacionális társaságok 1999. évi összes K+F-ráfordításának 25%-a (1997-ben és korábban 23%-a) a külföldi leányvállalatoknál realizálódott, de a vegyiparban több, mint egyharmad ez az arány.

Megvizsgálták 88 német multinacionális társaság 1998. évi szabadalmi tevékenységét. Az említett kör összes bejelentett találmányának mintegy 15%-a származott a külföldi leányvállalatoktól. A mélyebb elemzések arra is rávilágítottak, hogy a külföldi leányvállalatok kevésbé érintettek a szabadalmaztatható műszaki megoldások létrehozásában; tevékenységeik legfontosabb célja: a honosító fejlesztések, valamint a termékek folytonos javításának végrehajtása.

A NEMZETKÖZI INNOVÁCIÓS HÁTTÉR JELLEMZŐI • A Németországban működő összes vállalat 1999. évi K+F-ráfordításaihoz viszonyítva a német társaságok külföldi K+F-ráfordításainak aránya mintegy 20%. Összehasonlításként: az USA külföldi leányvállalatainak K+F-ráfordítása 1999-ben összesen 18,4 Mrd USD volt, és ez a belföldi K+F-kiadások egytizedének felel meg. Az USA meghatározó tulajdonában levő multinacionális társaságok K+F-ráfordításához (és nem a teljes nemzetgazdasághoz) képest a külföldi leányvállalatok részesedése mintegy 13%. Megállapítható, hogy ehhez mérten a német multinacionális cégek lényegesen nagyobb arányban tették nemzetközivé a kutatást és fejlesztést.

A 2. táblázat a japán, a kanadai, valamint a német, a francia, a brit, a svéd, a holland, a svájci és a finn multinacionális vállalatok legfrissebb kutatásstatisztikai adatai alapján foglalja össze az USA-ban felhasznált K+F-ráfordítások alakulását és ezek arányát a saját országukban megvalósult kutatásokhoz és fejlesztésekhez. Jól követhető pl. a holland és svájci adatokból, hogy az USA-ban kialakult piaci helyzet jelentős helyi K+F-kapacitások működtetését indokolja, amelyek a szóban forgó két országban felhasznált ráfordítások több, mint egyharmadának, ill. 1,37-szorosának felelt meg.

A 2. táblázat tájékoztatásul közli a megfigyelt országok feldolgozóiparában működő külföldi társaságok 1998. évi K+F-ráfordításainak arányát, amely Németországban 19%, Hollandiában (1996-ban) 41%. A Japánban székhellyel

rendelkező társaságok a K+F-ráfordításaik mindössze 4,5%-át, a kanadaiak közel 30%-át külföldön használják fel, és ugyancsak alacsony Japánban a feldolgozóiparban működő külföldi tulajdonú leányvállalatok K+F-ráfordításainak aránya (1,8%), míg Kanadában ez az arány több, mint 37%.

2. táblázat

A multinacionális társaságok K+F tevékenységeinek ráfordításai országok szerint

	Az 1999. évi K+F ráfordítások			Külföldiek aránya a feldolgozóipar 1998. évi K+F-ráfordításaiban, %
	az országban	multinacionális cégek az USA-ban		
	M USD vásárló-erő-paritáson	M USD	%	
Japán	66 982	2991	4,5	1,8
Németország	33 036	6686	20,2	19,0
Franciaország	17 277	2342	13,6	18,6
Egyesült Királyság	17 254	3736	21,7	31,5
Kanada	7 995	2361	29,5	37,1
Svédország	5 821	461	7,9	16,0
Hollandia	4 093	1398	34,2	41,2
Svájc	2 781	3805	136,8	..
Finnország	2 556	162	6,3	11,5

Az európai országok multinacionális társaságai számára az USA-ban működő kutatóhelyeket vonzóvá teszi a méretgazdaságossági előnyök elérése, valamint az amerikai piac sokrétű innovációs impulzusa. Ezen a téren a kisebb országok multinacionális cégeinek készítése különösen erős pl. a vegyiparban, ill. a járművek gyártásában.

A MULTINACIONÁLIS TÁRSASÁGOK USA-BA TELEPÍTETT KUTATÓHELYEI • A meghatározó német tulajdonban levő vállalatok az USA-ban működő kutató és fejlesztő munkahelyeken összesen 31 000 főt foglalkoztatnak, ezekben a leányvállalatokban összesen 6,6 Mrd USD volt az 1999. évi K+F-ráfordítás. A külföldi cégek K+F-ráfordításainak az USA-ban kialakult rangsorában Németországot a svájci, a brit és a japán érdekeltségűek követik. A vállalatok vásárlása (akvizíciója) következtében eltolódások adódhatnak a külföldiek által az USA-ban fenntartott K+F-kapacitások ágazati szerkezetében.

Miután létrejött a DaimlerChrysler konszern, az USA-ban a német cégek összes itteni K+F-ráfordításainak kerekén 43%-a jut a közúti járművek gyártására, míg a gyógyszeripari kutatóhelyek (amelyek sok évig vezették a rangsort)

jelenleg 28%-kal részesednek a ráfordításokból. A gyógyszertermékek tekintetében az USA nyilvánvalóan a „vezető piac”, ebben nem történt változás.

Bizonyos koncentráció tapasztalható abban az értelemben, hogy a külföldi társaságok az USA-ban a stratégiai jelentőségűnek minősített kutatási területeket választják. A japánok számára ilyen az informatikai és távközlési, valamint a villamosipari termékek kutatása, fejlesztése. Svájc szempontjából az élelmiszerek és a gyógyszerek K+F-tevékenysége a legvonzóbb az USA-ban. A brit K+F-tevékenységek súlypontja is az élelmiszerek, valamint a gyógyszerek innovációja, amelyet a gépek fejlesztése egészít ki. A francia cégek elsősorban a távközlés USA-beli kutatóhelyeit veszik célba. A németek fő érdeklődési területe az autógyártás K+F-háttéré.

A multinacionális társaságok USA-ba telepített K+F tevékenysége sok esetben közvetlenül nem része szervezetileg a külföldi cég helyi termelő egységének, attól független a működése. Japán tulajdonban van pl. az USA 251 kutatóközpontja, és a német intézmények száma is több, mint 100. Ágazati összetételüket tekintve az USA-ban levő, külföldi tulajdonú kutatóközpontok negyede a biotechnológia és gyógyszeripar innovációival foglalkozik, további 25%-uk szakterülete a vegyipar, s azon belül a gumiipar.

A KÜLFÖLDI CÉGEK NÉMETORSZÁGI KUTATÓ-FEJLESZTŐ TEVÉKENYSÉGE • A K+F-tevékenységek nemzetközivé válását az is jelzi, hogy a nem német tulajdonban levő társaságok Németországban 1999-ben mintegy 7 Mrd EUR K+F-ráfordítást értek el, és ezzel közel 57 000 főt foglalkoztattak kutatási, fejlesztési tevékenységekkel. Ezen belül a feldolgozóiparban 55 000 főre emelkedett a K+F létszáma. A K+F-ráfordítás fele az európai tulajdonú külföldi cégeknél valósul meg. A K+F-ráfordítások másik fele az észak-amerikai társaságok német leányvállalataiban realizálódik, ehhez képest továbbra sem számottevő más országok cégeinek a részesedése.

A német iparban a külföldi érdekeltségű vállalatok foglalkoztatási aránya mintegy 17%, és ez az elmúlt évtizedben csak lassan növekedett. Ezen belül a feldolgozóiparra a stagnálás jellemző (1995 és 1999 között a multinacionális leányvállalatok mintegy 1 M főt foglalkoztattak). Ehhez képest viszonylag gyors a külföldi érdekeltségek K+F-létszámának növekedése (1995. és 1997. között mintegy 10%-os, 1997 és 1999. között további 20%-os), elsősorban a kutatásigényes ágazatokban (3. táblázat).

Az 1993–1999. közötti időszakban a német feldolgozóipar összes K+F-ráfordításában 16,7%-ról 19%-ra nőtt a külföldi tulajdonú cégek aránya, és ennél is dinamikusabb az arányuk növekedése a K+F-létszámában (15,0%-ról 20,3%-ra). A K+F-létszámában elért egyötödnyi arány meghaladja a feldolgozóiparban foglalkoztatottak teljes létszámában képviselt (1999-ben mintegy 16%-os) súlyukat.

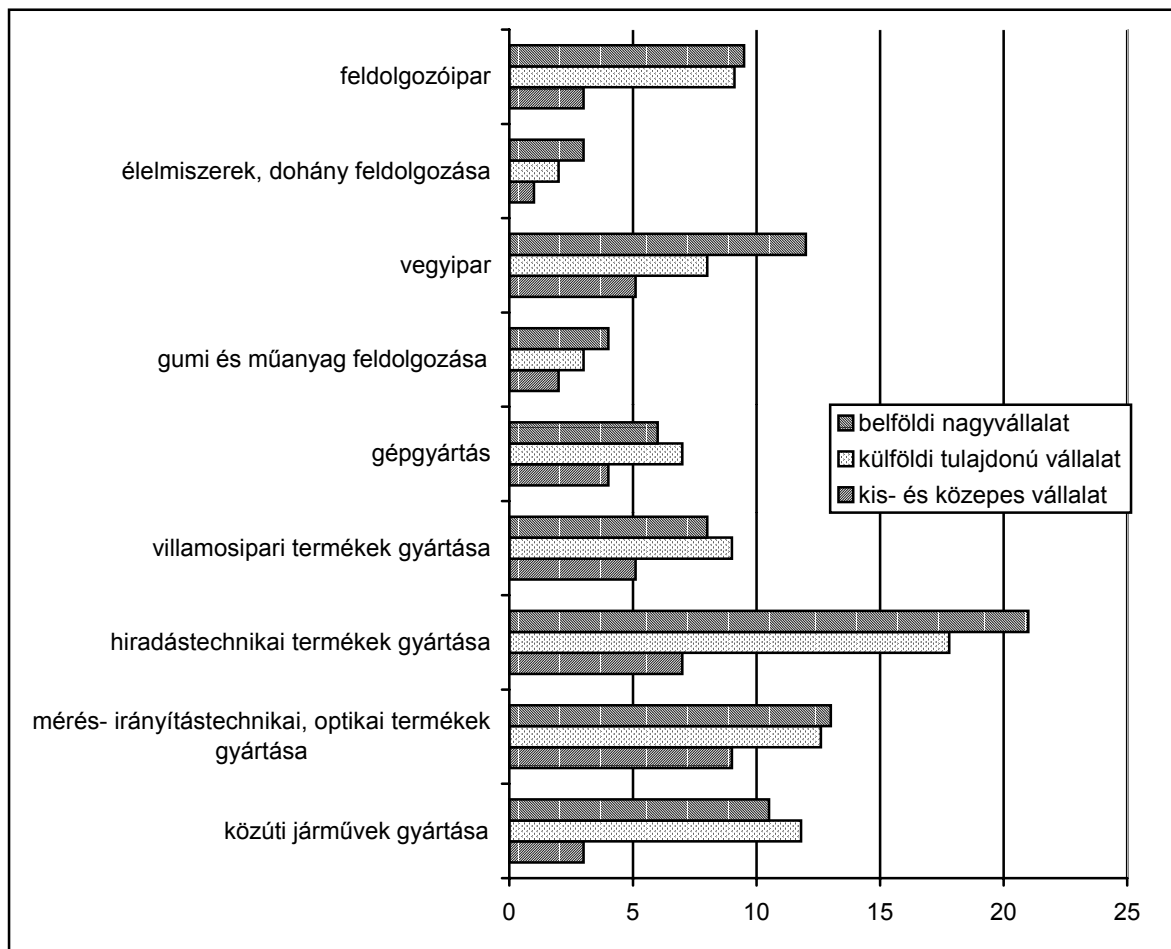
A külföldi tulajdonú vállalatok K+F-ráfordításai és létszáma Németországban, ágazatok szerint

	1997	1999	Index, 1997 = 100
K+F-ráfordítások Németországban (Mrd EUR)			
Feldolgozóipar	5,6	6,8	122
Vegyipar	0,9	1,2	135
Gyógyszergyártás	0,7	0,7	100
Gépek gyártása	0,5	0,6	120
Villamos termékek gyártása	0,4	0,5	129
Híradástechnikai termékek gyártása	..	1,1	..
Mérés- és irányítástechnikai, optikai termékek gyártása	0,4	0,3	86
Közúti járművek gyártása	1,5	2,1	137
Nemzetgazdaság összesen	5,6	7,1	126
K+F tevékenység létszáma (fő, teljes munkaidős)			
Feldolgozóipar	46 800	54 700	117
Vegyipar	6 900	7 900	114
Gyógyszergyártás	5 000	4 400	88
Gépek gyártása	5 900	5 900	100
Villamosipari termékek gyártása	3 500	4 300	123
Híradástechnikai termékek gyártása	8 300	9 100	110
Mérés- és irányítástechnikai, optikai termékek gyártása	3 600	2 900	81
Közúti járművek gyártása	10 000	14 700	147
Nemzetgazdaság összesen	47 500	56 900	120

ÁGAZATI SAJÁTOS SÁGOK • Az 1. ábra összehasonlítja a kutatásigényesség létszámra épített mutatóját, amely a foglalkoztatottak számához viszonyítja a K+F-tevékenységek 1999. évi létszámát, a feldolgozóipar ágazatai szerint. Figyelemre méltó, hogy a közepes és kisvállalatok minden ágazatban viszonylag kisebb K+F-szellemi kapacitással rendelkeznek.

A németországi adatok alapján nem igazolható a 2001-ben kiadott OECD-tanulmány (*Science, technology and industry scoreboard. Towards a knowledge-based economy*) megállapítása, amely szerint lényegesen elmarad az OECD-országokban működő külföldi érdekeltségű leányvállalatok fenti kutatási intenzitási mutatója a székhely szerinti (anyaországi) vállalatokétól.

Az 1. ábra szerinti létszámarányok inkább arra engednek következtetni, hogy azok a termelők, amelyek azonos piacokon versenyeznek, hasonló mértékben fektetnek be a kutatásba, fejlesztésbe, a tulajdoni viszonyaiktól csaknem függetlenül. Az OECD-tanulmány vitatott következtetése feltehetően abból eredt, hogy minden leányvállalatot tartalmaz a viszonyítás, tehát azokat a beszállító leányvállalatokat is, amelyek saját K+F-létszámot nem foglalkoztatnak, ugyanakkor a német adatsorban csak a K+F-tevékenységet folytató külföldi érdekeltségű cégek szerepelnek.

1. ábra Német és külföldi tulajdonú vállalatok K+F foglalkoztatottjainak létszámaránya ágazatok szerint, 1999, %

A külföldi leányvállalatok németországi K+F-ráfordításában több, mint 2 Mrd EUR az autóiipar 1999. évi részesedése, az alkatrészeket beszállító cégekkel együtt, és ez 37%-kal több, mint 1997-ben volt. Egyetlen ágazatban (mint vonzó vezető piacra) összpontosul a feldolgozóipar külföldi érdekeltségű cégei összes K+F-ráfordításának kb. 30%-a. Figyelemre méltó az is, hogy a külföldi érdekeltségek K+F-tevékenysége több ágazatban erőteljesebb, mint a nagyobb német tulajdonú cégeké, mind a ráfordítások összegét, mind a kutatási-fejlesztési célú létszámnak az összes foglalkoztatott számához viszonyított arányát tekintve.

AZ USA EURÓPAI K+F POTENCIÁLJA • Az európai szellemi kapacitások, valamint vezető piacok vonzóvá teszik az USA-érdekeltségű cégek számára, hogy meghatározott K+F-tevékenységeket ide telepítsenek Európába. Az USA anyavállalatainak Németországban létesített érdekeltségei a 90-es évek közepén évi 3 Mrd USD értékű K+F-ráfordítása 1999-ben 3,4 Mrd USD-ra nőtt. Az USA multinacionális cégeinek brit leányvállalatai által eszközölt K+F-ráfordít

tások 1999-ben elérték a 4,1 Mrd USD-t, arányuk a németországi érdekeltségekével együtt kb. 40%-ot ér el az összes külföldi ráfordításban.

Számottevő a multinacionális társaságok előnye az olyan versenytársaikkal szemben, amelyek kizárólag nemzeti keretekben működnek, ill. csak korlátozott nemzetközi tevékenységekre képesek, pl. jól hasznosíthatják az országonként eltérő szabályozási feltételeket. A külföldi érdekeltségek által kifejtett K+F-tevékenységek a fogadó országok technológiai színvonalát kedvezően befolyásolják és többnyire megnövelik a teljesítőképességet. A nemzeti innovációs rendszereknek megfelelő választ kell adniuk arra a folyamatra, hogy egyre erőteljesebb a K+F nemzetközi jellege, és az innovációs tevékenységek csak világméretűvé tágított együttműködéssel érhetnek el jelentős piaci sikert.

INTÉZKEDÉSI JAVASLATOK • Feladatokat adnak az itt vázolt folyamatok a szakképzés számára, pl. az egyes foglalkozások követelményeinek és a munkatársak felkészítésének nemzetközi összehangolásával. Fejleszteni kell a K+F-gárda nyelvi felkészültségét.

Lényeges feladat a versenyképes képzettséget szerzett szakemberek mobilitásának támogatása, pl. a lakóhely és a munkahely változtatásával. Lehetővé kell tenni, hogy más országokban is munkát vállalhassanak, szükség szerint letelepedhessenek.

A K+F-együttműködések lényeges feltétele a nemzetközi méretű szabványosítás, amely az érintett országok aktív részvételét igényli. Gondoskodni kell a szellemi alkotások olyan hatásos védelméről, amely megfelel a nemzetközi követelményeknek.

Megfontolást igényel, hogy a piaci versenyt megelőző kutatások támogatásához miként férhetnek hozzá (egyenlő feltételekkel) a belföldi telephelyet létesítő külföldi érdekeltségű vállalatok.

Olyan kutatási közintézményekre van igény, amelyek kutatási együttműködést valósíthatnak meg a multinacionális társaságokkal is. Ehhez sokrétű előkészítési folyamatra van szükség, arra is tekintettel, hogy nemzetközi verseny van a kutatási szolgáltatások kínálatában.

A német innovációs rendszer nagyjában-egészében véve képes volt alkalmazkodni a multinacionális társaságok nemzetközivé váló K+F-tevékenységéből eredő kihívásokhoz. Ilyen kihívások érték már korábban is a holland, a svájci és a brit innovációpolitikát, és más országok számára is szolgált tanulságokat az, ahogyan ezek az országok reagáltak az új feltételekre. Sikeres volt vonzóvá tenniük országukat a külföldi érdekeltségek számára a K+F-tevékenységek ottani fejlesztésére.

(Gittlár Ferencné)

Belitz, H.: Deutschland als Forschungsstandort multinationaler Unternehmen. = DIW Wochenbericht, 69. k.16. sz. 2002. ápr. 18. p. 245–250.

Rosenzweig, Th.: Wzrost w skali międzynarodowej. = Rzeczpospolita, 2001. márc. 7. p. D3.